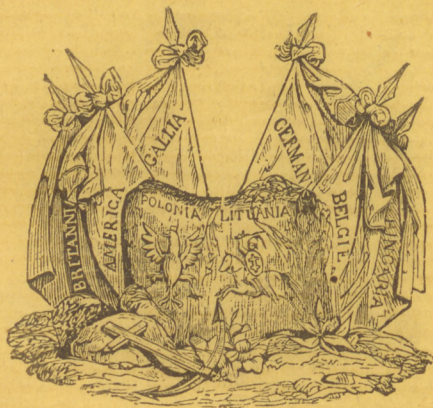

732

KONSTYTUCYA

Trzeciego Maja,

1791 roku.

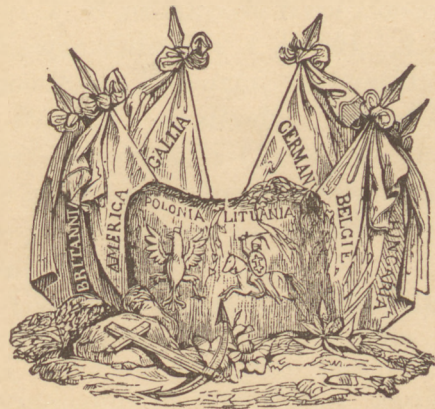
CHICAGO, ILLINOIS.
CZCIONKAMI I DRUKIEM W. DYNIEWICZA
1891.

104

302218

KONSTYTUCYA
Trzeciego Maja,

1791 roku.

CHICAGO, ILLINOIS.
CZCIONKAMI I DRUKIEM WŁ. DYNIEWICZA
1891.

Ustawa rządowa 3 Maja 1791.

My Stanisław August IV. Z Bożej Łaski I Woli Narodu Król Polski, Wielki Książę Litewski i Ruski, A Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflantski, Smoleński, Siewierski i Czernichowski książę, wraz z stanami skonfederowanemi w liczbie podwójnej naród polski reprezentującami.

Uznając, iż los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia konstytucyi narodowej jedynie zawisł, długiem doświadczeniem poznawszy zadawnione rządu naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w jakiej się Europa znajduje, i z tej dogorywającej chwili, która nas samym sobie wróciła; wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów, ceniąc drożej nad życie, szczęśliwość osobistą,

829812

De 52/2001

egzystencję polityczną, niepodległość zewnętrzną, i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzonym; chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć; mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą, dla dobra powszechnego, dla ugruntowania wolności, dla ocalenia ojczyzny naszej, i jej granic, z największą stałością ducha niniejszą konstytucję uchwalamy; i tę całkowicie za świętą, za niewzruszoną deklarujemy, dopóki naród, w czasie prawem przepisany, wyraźną wolą swoją nie uznał potrzeby odmienienia w niej jakiego artykułu. Do której to konstytucyi dalsze ustawy sejmu teraźniejszego we wszystkim stósować się mają.

I.

Religia panująca.

Religią narodową panującą jest i będzie wiara święta rzymsko-katolicka, ze wszystkimi jej prawami. Przejście od wiary panującej do jakiegokolwiek wyznania, jest zabronione pod karami apostazyi. Ze zaś taż sama wiara święta przykazuje nam kochać bliźnich naszych; przeto wszystkim ludziom, jakiegokolwiek bądź wyznania, pokój w wie-

rze, i opiekę rządową winniśmy; i dlatego wszelkich obrządków, i religii wolność w krajach polskich, podług ustaw krajowych warujemy.

II.

Szlachta, Ziemianie.

Szanując pamięć przodków naszych, jako fundatorów rządu wolnego, stanowi szlacheckiemu wszystkie swobody, wolności, prerogatywy, pierwszeństwa w życiu prywatnem i publicznem najuroczyściej zapewniamy; szczególnież zaś prawa, statua i przywileje temu stanowi od Kazimierza wielkiego, Ludwika węgierskiego, Władysława Jagiełły, i Witolda brata jego, wielkiego księcia litewskiego; niemniej od Władysława i Kazimierza Jagiellończyków, od Jana Alberta, Aleksandra i Zygmunta I. braci, od Zygmunta Augusta, ostatniego z linii jagiellońskiej, sprawiedliwie i prawnie nadane, utwierdzamy, zapewniamy, i za nie wzruszone uznajemy. Godność stanu szlacheckiego w Polsce za równą wszelkim stopniom szlachectwa gdziekolwiek używanym przyznajemy. Wszystką szlachtę równymi być pomiędzy sobą uznajemy, nietylko co do starania się o urzędy i o sprawowanie posług ojczyźnie, honor, sławę i pożytek przynoszących;

ale oraz co do równego używania przywilejów i prerogatyw stanowi szlacheckiemu służących. Nadewszystko zaś prawa bezpieczeństwa osobistego, wolności osobistej, i własności gruntowej i ruchomej; tak, jak od wieków każdemu służyły świętobliwie, nienaruszenie zachowane mieć chcemy, i zachowujemy; zaręczając najuroczyściej, iż przeciwko własności czyjejkolwiek, żadnej odmiany, lub ekscypcyi w prawie nie dopuścimy owszem najwyższa władza krajowa, i rząd przez nią ustanowiony, żadnych pretensyj, pod pretekstem *jurium regalium*, i jakimkolwiek innym pozorem do własności obywatelskich, bądź w części, bądź w całości, rościć sobie nie będzie. Dlaczego bezpieczeństwo osobiste, i wszelką własność komukolwiek z prawa przynależną, jako prawdziwy społeczności w zwał, jako źrenicę wolności obywatelskiej szanujemy, zabezpieczamy, utwierdzamy, i aby na potomne czasy, szanowane, ubezpieczone i nienaruszone zostawały, mieć chcemy.

Szlachtę za najpierwszych obrońców wolności i niniejszej konstytucyi uznajemy; każdego szlachcica enocie, obywatelstwu, i honorowi, jej świętość do szanowania, jej trwałość do strzeżenia poruczamy, jako jedyną twierdzę ojczyzny i swobód naszych.

III.

Miasta i Mieszczanie.

Prawo na terażniejszym sejmie zapadłe pod tytułem: *Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej* w zupełności utrzymane mieć chcemy, i za część niniejszej konstytucyi deklarujemy, jako prawo wolnej szlachcie polskiej, dla bezpieczeństwa ich swobód, i całości spólnej ojczyzny, nową, prawdziwą i skuteczną dające siłę.

Treść prawa tego, uchwalonego na dniu 18 Kwietnia 1791 roku jest następująca. Miasta królewskie uznane są za miasta wolne, z pod władzy starostów, oraz juryzdykcyi trybunalskich i wojewódzkich wyjęte. Wybór sędziów i urzędników miejskich, ich wolnej woli oddany. Czynienie rozporządzeń do wewnętrznego porządku, spokojności i bezpieczeństwa ściągających się, oraz dozór nad ich skutecznieniem, im samym zostawiony, z tym szczególnie warunkiem, aby o tem komisję policyi uwiadomiły. Prawa *neminem captivabimus*, nisi *jure victum*, do osób w miastach osiadłych rozciągnięte. Wolność nabywania i posiadania dóbr ziemskich nadana: awans w wojsku, dosługiwanie się we wszelkich dykasteryach, komisjach i kancelaryach, promocyja w stanie duchownym,

zabezpieczone. Prawo jednakie na wszystkie miasta rozciągnięte. Dany wpływ do władzy prawodawczej i wykonawczej. Podzielone miasta na dwadzieścia cztery wydziały, wybierały na dwa lata plenipotentiów na sejm, którzy mając oznaczone miejsce w obradach sejmowych, przekładali potrzeby miast, zadany sobie od marszałka sejmowego głosem. Ci plenipotenci na sesjach prowincjonalnych w czasie sejmów na komisarzy do komisji i policji skarbowej, oraz na assessorów do assessoryi koronnej i litewskiej wybieranymi byli porównani w pensjach z komisarzami stanu rycerskiego. Także do komisji porządkowych wojewódzkich pozwolono miastom komisarzy wybierać. Uprzątając prawo, szkodliwe przesady, pozwoliło szlachcie przyjmować prawo miejskie, sprawować rzemiosła, handel i urzędy manipulacyjne bez uszczerbku szlachectwa. Szlachcie osiadły w mieście korzystając z pożytku prawa miejskiego, równym podlegać był obowiązany ciężarom. Przejście do stanu szlacheckiego mieszczanom ułatwione: bo 1. plenipotenci miast, po odbytej dwuletniej wysłudze publicznej, mieli prawo dostąpienia szlachectwa. 2. Każdy mieszczanin, który wieś lub miasteczko, dwieście złotych podatku dziesiątego grosza płacące, kupił. 3. Wszyscy ci, co

w wojsku dosłużyli się rangi kapitana, lub w dykasteryach rządowych funkcji rejenta. 4. Na każdym sejmie trzydzieści osób z mieszczan posesye dziedziczne w miastach mających, na rekomendacye posłów ziemskich, i na rekomendacye miast, nobilitowanymi być miały. Co się tyczy sprawiedliwości, oprócz sądów miejscowych pierwszej instancji, ustanowione były sądy apellacyjne w każdym wydziale, dla sądzenia ostatecznego spraw cywilnych w obiektach nie przenoszących sumy 3000 złotych, lub kary trzech tygodni więzienia, tudzież spraw kryminalnych o występki ściągające karę doczesnego więzienia, w sprawach zaś cywilnych większej wagi, a w kryminalnych, karę wiecznego więzienia przechodzących, lub karę śmierci ściągających, dekret sądów wydziałowych musiał iść po zatwierdzenie trybunału, assessoryi. Drugie prawo względem miast uchwalone zostało na dniu dwudziestym czwartym Czerwca, roku 1791 pod tytułem Urządzenie wewnętrzne miast wolnych Rzeczypospolitej, w Koronie i W. X. litewskiem. W tem prawie opisany jest 1. skład ludu wiejskiego, 2. zgromadzenia jego, 3. elekcyje jak miejscowe tak i wydziałowe, 4. prawa i obowiązki powołane względem zgromadzeń i elekcyje, 5. względem uchwał ludu miejskiego, 6.

względem relacji plenipotentów na sejm wybranych, i deputatów do zgromadzeń wydziałowych, 7. prawidła względem urzędów miejscowych, 8. skład, obowiązki i władza urzędów w miastach nie mających cyrkułów, 9. skład, obowiązki władze urzędów cyrkułowych, 10. skład, obowiązki i władza urzędów miejscowych ogólnych w miastach podzielonych na cyrkuły, 11. urzędy wydziałowe.

IV.

Chłopi, Włościanie.

Lud rolniczy, z pod którego ręki płynie najobfitsze bogactw krajowych źródło, który najliczniejszą w narodzie stanowi ludność, a zatem najdzielniejszą kraju siłę, jak przez sprawiedliwość i obowiązki chrześcijańskie, jako i przez własny nasz interes dobrze zrozumiany, pod opiekę prawa i rządu krajowego przyjmujemy, stanowiąc: iż odtąd jakiegokolwiek swobody, nadania lub umowy dziedzice z włościanami dóbr swoich autentycznie ułożyli, czyliby te swobody nadania i umowy były z gromadami, czyli też z każdym osobno wsi mieszkańcom zrobione, będą stanowić wspólny i wzajemny obowiązek, podług rzeczywistego znaczenia warunków, i opisu zawartego w takowych nadaniach i umo-

wach pod opiekę rządu krajowego podpadający. Układy takowe, i wynikające z nich obowiązki, przez jednego właściciela gruntu dobrowolnie przyjęte, nie tylko jego samego, ale i następców jego, lub prawa nabywców tak wiązać będą, iż ich nigdy samowolnie odmieniać nie będą mocni. Nawzajem włościanie, jakiegokolwiek bądź majątności, od dobrowolnych umów, przyjętych nadań, i z niemi złączonych powinności, usuwać się inaczej nie będą mogli, tylko w takim sposobie, i z takimi warunkami, jak w opisach tychże umów postanowione mieli: które, czy na wieczność, czyli do czasu przyjęte, ściśle ich obowiązywać będą.

Zawarowawszy tym sposobem dziedziców przy wszelkich pożytkach od włościan im należących, a chcąc jak najskuteczniej zachęcić pomnożenie ludności krajowej, ogłaszamy wolność zupełną dla wszystkich ludzi, tak nowo przybywających, jako i tych, którzyby pierwiej z kraju oddaliwszy się, teraz do ojczyzny powrócić chcieli; tak dalece, iż każdy człowiek do państw rzeczypospolitej, nowo z którejkolwiek strony przybyły lub powracający, jak tylko stanie nogą na ziemi polskiej, wolnym jest zupełnie użyć przemysłu swego, jak i gdzie zechce; wolny jest czynić umowy na osiadłość, roboczną lub czynsze, jak do-

póki się umówi; wolny jest osiadać w mieście, lub na wsi; wolny jest mieszkać w Polsce lub w kraju, do którego zechce powrócić, uczyniwszy zadosyć obowiązkom, które dobrowolnie na siebie przyjął.

V.

Rząd czyli oznaczenie władz publicznych.

Wszelka władza w społeczności ludzkiej, początek swój bierze z woli narodu. Aby więc całość państw, wolność obywatelską i porządek społeczności w równej wadze na zawsze zostawały, trzy władze rząd narodu polskiego składać powinny, i z woli prawa niniejszego, na zawsze składać będą, to jest: *władza prawodawcza* w stanach zgromadzonych, *władza najwyższa wykonawcza* w królu i strózu, i *władza sądownicza* w jurydykach na ten koniec ustanowionych, lub ustanowić się mających.

VI.

Sejm czyli władza prawodawcza.

Sejm, czyli stany zgromadzone, na dwie izby dzielić się będą: na izbę poselską i na izbę senatorską, pod prezydencją króla.

Izba poselska jako wyobrażenie i

skład narodowego wszechwładztwa, będzie świątynią prawodawstwa; przeto w izbie poselskiej najpierwej decydowane będą wszystkie projekta. 1. Co do *praw ogólnych*, to jest konstytucyjnych, cywilnych, kryminalnych i do ustanowienia wieczystych podatków. W których to, materyach propozycje od tronu województwom, ziemiom i powiatom do roztrząśnienia podane, a przez instrukcje do izby przychodzące, najpierwsze do decyzji wzięte być mają. Co do *uchwał sejmowych*, to jest: poborów doczesnych, stopnia monety, zaciągania długu publicznego, nobilitacji i innych nagród, przypadkowych, rozkładu wydatków, publicznych ordynaryjnych i extraordynaryjnych; wojny, pokoju, ostatecznej ratyfikacji traktatów związkowych i handlowych, wszystkich dyplomatycznych aktów i umów do prawa narodów ściągających się; kwitowania magistratur wykonawczych, i tym podobnych zdarzeń, głównym narodowym potrzebom odpowiadających, w których to materyach propozycje od tronu prosto do izby poselskiej przychodzić mające pierwszeństwo we wprowadzeniu mieć będą.

Izby senatorskiej, złożonej z biskupów, wojewodów, kasztelanów i ministrów, pod prezydencją króla, mającego prawo raz dać *vetum* swoje, drugi raz

paritatem rozwiązywać osobiście, lub nadesłaniem zdania swojego do tejże izby, obowiązkiem jest: 1. Każde prawo, które po przejściu formalnem w izbie poselskiej, do senatu natychmiast przesłane być powinno, przyjąć, lub wstrzymać do dalszej narodu deliberacyi, opisaną w prawie większością głosów: przyjęcie moc i świętość prawu nadawać będzie; wstrzymanie zaś zawiesi tylko prawo do przyszłego ordynacyjnego sejmku, na którym, gdy powtórna nastąpi zgoda, prawo zawieszony od senatu przyjęte być musi. 2. Każdą uchwałę sejmową, w materyach wyżej wyliczonych, którą izba poselska senatowi natychmiast przysłać powinna, wraz z tąż izbą poselską, większością głosów decydować, a złączona izba obudwóch większość, podług prawa opisana, będzie wyrokiem i wolą stanów.

Warujemy — iż senatorowie i ministrowie, w obiektach sprawowania się, urzędowania swojego, bądź w straży, bądź w komisyi, *votum decisivum* w sejmie nie będą mieli, i tylko zasiadać wtenczas w senacie mają, dla dania eksplikacyi na żądanie sejmku.

Sejm zawsze gotowy będzie: prawodawczy i ordynaryjny. Rozpoczynać się ma co dwa lata, trwać zaś będzie podług opisu prawa o sejmach. Gotowy, w potrzebach nagłych zwołany, sta-

nowić ma o tej tylko materyi, do której zwołany będzie, lub o potrzebie po czasie zwołania przypadłej.

Prawo żadne na tym ordynaryjnym sejmie, na którym ustanowione było, znoszonym być nie może. Komplet sejmku składać się będzie z liczby osób niższemu prawem opisanej, tak w izbie poselskiej, jako w izbie senatorskiej.

Prawo o *sejmikach*, na terażniejszym sejmie ustanowione, jako najistotniejszą zasadę wolności obywatelskiej uroczyście zabezpieczamy.

Prawo o sejmikach uchwalone było na dniu 24tym Marca 1791. Do opisu sejmików należy jeszcze Księga ziemiańska, w którą szlachta mająca prawo do wotowania, wpisani być powinni, postanowiona prawem 28 Maja 1791; jako też Rozkład województw, ziemi i powiatów z oznaczeniem miast, a w nich miejsce konstytucyjnych dla sejmików w prowincjach koronnych i W. X. litewskim prawo uchwalone 2 Listopada 1791. W tem prawie, porównyując liczbę posłów dla wszystkich trzech prowincyj, ustanowioną, iż każda prowincya sześciudziesięciu ośmiu reprezentantów wybierać i na sejm wysyłać będzie.

Jako zaś prawodawstwo sprawowane być nie może przez wszystkich, i na-

ród wyłącza się w tej mierze przez *Reprezentantów*, czyli posłów swoich, dobrowolnie wybranych; przeto stanowimy: iż posłowie na sejmikach obrani, w prawodawstwie, i w ogólnych narodu potrzebach, podług niniejszej konstytucyi, uważani być mają, jako *Reprezentanci całego narodu*, będąc składem ufności powszechnej.

Prawo o sejmach, z wyszczególnieniem całego ich składu, uchwalone zostało na dniu 13 Maja, 1791 roku.

Wszystko i wszędzie większością głosów decydowane być powinno. Przeto *liberum veto*, konfederacye wszelkiego gatunku, i sejmy konfederackie, jako duchowi niniejszej konstytucyi przeciwne, rząd obalające, społeczność niszczące, na zawsze znosimy.

Zapobiegając z jednej strony gwałtownym i częstym odmianom konstytucyi narodowej, z drugiej uznając potrzebę wydoskonalenia onej, po doświadczeniu jej skutków, co do pomyślności publicznej; porę i czas rewizyi i poprawy konstytucyi co lat dwadzieścia pięć oznaczamy. Chcąc mieć takowy sejm konstytucyjny extraordinaryjnym, podług osobnego o nim prawa opisu.

Opis sejmu konstytucyjnego extraordinaryjnego stanął dnia 13 Maja 1791.

VII.

Król, władza wykonawcza.

Zaden rząd najdoskonalszy bez dzielnej władzy wykonawczej stać nie może. Szczęśliwości narodów od praw sprawiedliwych, praw skutek od ich wykonania zależy. Doświadczenie nauczyło, że zaniedbanie tej części rządu, nieszczęściami napełniło Polskę; zawarowawszy przeto wolnemu narodowi polskiemu władzę praw sobie stanowienia, i moc baczności nad wszelką wykonawczą władzą, oraz wybierania urzędników do magistratu; władzę najwyższego wykonania praw królowi w radzie jego oddajemy, która to rada *Strażą praw* zwać się będzie.

Władza wykonawcza do pilnowania praw, i onych pełnienia, ściśle jest obowiązana. Tam czynną z siebie będzie, gdzie prawa pozwalają, gdzie prawa potrzebują dozoru, egzekucyi, a nawet silnej pomocy. Posłuszeństwo należy się jej zawsze od wszystkich magistratur; moc przynaglenia nieposłuszne i zaniedbujące swoje obowiązki magistratury, w jej rękę zostawiamy.

Władza wykonawcza nie będzie mogła praw stanowić, ani tłumaczyć; podatków i poborów, pod jakimkolwiek imieniem nakładać; długów publicznych

zaciągać; rozkładów dochodów skarbowych przez sejm zrobionego odmieniać; wojny wydawać; pokoju ani traktatu, i żadnego aktu *definitive* zawierać. Wolno jej tylko będzie, tymczasowe z zagranicznymi prowadzić negocyacye; oraz tymczasowe i potoczne dla bezpieczeństwa i spokojności kraju wynikające potrzeby załatwiać, o których najbliższemu zgromadzeniu sejmowemu donieść winna.

Tron polski sukcesyjnym przez rodzinie na zawsze mieć chcemy i stanowimy. Doznane klęski bezkrólewioń peryodycznie rząd wywracających, powinność ubezpieczenia losu każdego mieszkańca ziemi polskiej, i zamknięcia na zawsze drogi wpływom mocarstw zagranicznych; pamięć świetności i szczęścia ojczyzny naszej za czasów rodziny ciągle panujących; potrzeba odwrócenia od ambicji tronu obcych, możnych Polaków zwrócenia do jednomyślnego wolności narodowej pielęgnowania; wskazały roztropności naszej oddanie tronu polskiego prawem następstwa. Stanowimy przeto, iż po życiu jakiego nam dobroć Boska pozwoli, elektor dzisiejszy saski w Polsce królować będzie. Dynastia przyszłych królów polskich zacznie się na osobie *Fryderyka Augusta*, dzisiejszego elektora saskiego, którego sukcesorom *de lumbis* z płci męskiej tron polski

przeznaczamy. Najstarszy syn króla panującego po ojcu na tron następować ma. Gdyby zaś dzisiejszy elektor saski nie miał potomstwa płci męskiej, tedy mąż, przez elektora, za zgodą stanów zgromadzonych, córce jego dobrany, zaczynać ma linię następstwa w płci męskiej do tronu polskiego. Dłaczego *Maryę Augustę Nepomucenę*, córkę elektora, za infantkę polską deklarujemy: zachowując przy narodzie prawo, preskrypcyi podpadać nie mogące, wybrania do tronu drugiego domu po wygaśnięciu pierwszego.

Każdy król wstępując na tron, wykona przysięgę Bogu i narodowi, na zachowanie konstytucyi niniejszej, na *pacta conventa*, które ułożone będą z dzisiejszym elektorem saskim, jako przeznaczonym do tronu, i które tak, jak dawne, wiązać go będą.

Osoba króla jest święta i bezpieczna od wszystkiego. Nic sam przez się nieczyniący, za nic w odpowiedzi narodowi być nie może. Nie samowładzcą, ale ojcem i głową narodu być powinien, i tym go prawo i konstytucya niniejsza być uznaje i deklaruje.

Dochody tak, jak będą w paktach konwentach opisane, i prerogatywy tronu właściwe, niniejszą konstytucyę dla

przyszłego elektora zawarowane, tkniętymi być nie będą mogły.

Wszystkie akta publiczne, trybunały, sądy i magistratury, monety, stęple, pod królewskiem iść powinny imieniem. Król, któremu wszelka moc dobrze czynienia zostawiona być powinna, mieć będzie *jus aggratiandi* na śmierć skazanych, prócz *in criminibus status*. Do króla rozrządzenie najwyższe siłami zbrojnymi krajowemi w czasie wojny, i nominowanie komendantów wojska należeć będzie, z wolną atoli ich odmianą za wolą narodu. Patentować oficerów, i mianować urzędników podług prawa niższego opisu; nominować biskupów i senatorów, podług opisu tegoż prawa, oraz ministrów, jako urzędników pierwszych władzy wykonawczej, jego będzie obowiązkiem.

Straż, czyli rada królewska, do dozoru całości i egzekucyi praw królowi dodana, składać się będzie: Io Z Prymasa, jako głowy duchowieństwa polskiego, i jako prezesa komisji edukacyjnej, mogącego być wyznaczonym w straży przez pierwszego *ex ordine* biskupa, którzy rezolucyi podpisywać nie mogą. IIo Z pięciu ministrów, to jest: ministra policyi, ministra pieczęci, ministra *belli*, ministra skarbu, ministra pieczęci do praw zagranicznych. III Z dwóch

sekretarzów, z których jeden protokół straży, drugi protokół spraw zagranicznych trzymać będą; obydwaj bez wotum decydującego.

Następca tronu, z małoletności wyszedłszy, i przysięgę na konstytucyę wykonawszy, na wszystkich straży posiadzeniach, lecz bez głosu, przytomnym być może.

Marszałek sejmowy, jako na dwa lata wybrany, wchodzić będzie w liczbę zasiadających w straży bez wdawania się w jej rezolucyę, jedynie dla zwołania sejmów gotowych, w takim zdarzeniu: gdyby on uznał w przypadkach koniecznego zwołania sejmów gotowych wywołujących, rzetelną jego potrzebę, a król go zwołać wzbraniał się; tedy tenże marszałek do posłów i senatorów wydać powinien listy okólne, zwołujących na sejm gotowy i powody zwołania tego wyrażając. Przypadki zaś do koniecznego zwołania sejmów są tylko następujące: Io W gwałtownej potrzebie do prawa narodów ściągającej się, a szczególnie w przypadku wojny ościennej. IIo W przypadku wewnętrznego zamieszania grożącego rewolucyą kraju, lub kolizyą między magistraturami. IIIo W widocznym powszechnym głodzie niebezpieczeństwie. IVo W osierociałym stanie ojczyzny przez śmierć króla, lub

w niebezpiecznej jego chorobie.

Wszystkie rezolucje w Straży roztrząsane będą przez skład wyżej wspomniony. Decyzja królewska po wysłuchanych wszystkich zdaniach przeważać powinna, aby jedna była w wykonywaniu prawa wola; przeto każda ze straży rezolucya pod imieniem królewskim, i z podpisem ręki jego wychodzić będzie. Powinna jednak być podpisana także przez jednego z ministrów zasiadających w straży: i tak podpisana do posłuszeństwa wiązać będzie, i dopełnioną być ma, bądź przez komisye, bądź przez jakiegokolwiek magistratury wykonawcze, w tych jednak szczególnie materyach, które wyraźnie niniejszem prawem wyłączone nie są. W przypadku gdyby żaden z ministrów zasiadających decyzji podpisać nie chciał, król odstąpi od tej decyzji; a gdyby przy niej upierał się, marszałek sejmowy w tym przypadku upraszać będzie o zwołanie sejmu gotowego, i jeżeli król spóźnić będzie zwołanie, marszałek to wykonać powinien.

Jako nominowanie wszystkich ministrów, tak i wezwanie z nich jednego od każdego administracyi wydziału, do rady swojej, czyli straży, króla jest prawem. Wezwanie to ministra do zasiadania w straży, na lat dwa będzie, z wolnem onego nadal przez króla potwier-

dzeniem. Ministrowie do straży wezwani, w komisjach zasiadać nie mają.

W przypadku zaś, gdyby większość dwóch trzecich części wotów sekretnych, obydwóch ich złączonych na sejmie, ministra, bądź w straży, bądź urządzie, odmiany żądała, król natychmiast na jego miejsce innego nominować powinien.

Chcąc, aby straż praw narodowych obowiązana była do ścisłej odpowiedzi narodowi, za wszelkie onych przestępstwa, stanowimy: iż, gdy ministrowie będą oskarżeni przez deputacye, do egzaminowania ich czynności wyznaczoną o przestępstwo prawa; odpowiadać mają z osoby i majątków swoich. We wszelkich takowych oskarżeniach stany zgromadzone, prostą większością wotów izb złączonych, odesłać obwinionych ministrów mają do sądów sejmowych, po sprawiedliwie i wyrównywające przestępstwu ich ukaranie; lub przy dowiedzionej niewinności, od sprawy i kary uwolnienie.

Wyszczególnienie całego składu straży stanęło na dniu 1 Czerwca 1791, w prawie pod tytułem straż.

Dla porządnego władzy wykonawczej dopełnienia, ustanawiamy oddzielne komisye, mające związek ze strażą, i obowiązane do posłuszeństwa tejże straży. Komisarze do nich wybierani będą przez sejm, dla sprawowania urzęd-

dów swoich, w przeciągu czasu prawem opisanego. Komisye te są: I o Edukacyi, II o Policji, III o Wojska, IV o Skarbu.

Opis magistratur wykonawczych, jednych już został przez sejm uchwalony, drugich przygotowany. Opis komisji policji stanął na dniu 24 Czerwca 1791. Opis komisji skarbowej obojga narodów, na dniu 20 Października roku tegoż. Opis komisji wojсковej i komisji edukacyjnej, gotowy był w każdym czasie do podania sejmowi, w ułożonych już doskonale projektach.

Komisye porządkowe wojewódzkie na tym sejmie ustanowione, równie do dozoru straży należące, odbierać będą rozkazy przez wyżej wspomniane pośrednicze komisye, respective co do obiektów każdej z nich władzy i obowiązków.

Komisye porządkowe w Koronie uchwalone 15 Grudnia 1789. Komisye porządkowe w W. X. Litewskiem, 19 Listopada roku tegoż; ale po ustanowieniu konstytucji 3 Maja, prawo o nich, dla porządnej władz rządowych organizacyi poprawy i wydoskonalenia potrzebowała, i w tym celu projekt już był przygotowany.

VIII.

Władza sądownicza.

Władza sądownicza nie może być wykonywaną, ani przez władzę prawodawczą, ani przez króla; lecz przez magistratury na ten koniec ustanowione i wybierane. Powinna być zaś tak do miejsc przywiązana, żeby każdy człowiek bliską dla siebie znalazł sprawiedliwość, żeby przestępny widział wszędzie groźną nad sobą rękę krajowego rządu. Ustanawiamy przeto: I o Sądy pierwszej instancyi dla każdego województwa, ziemi i powiatu, do których sędziowie wybierani będą na sejmikach. Sądy pierwszej instancyi będą zawsze gotowe i czuwające na oddanie sprawiedliwości tym, którzy jej potrzebują. Od tych sądów iść będzie apelacya na trybunały główne, dla każdej prowincyi być mające, złożone równie z osób na sejmikach wybranych. I o te sądy tak pierwszej, jako i ostatniej instancyi, będą sądami ziemiańskimi dla szlachty, i wszystkich właścicieli ziemskich, z kimkolwiek in causis juris et facti.

Na fundamencie tej ustawy stanął opis sądów ziemiańskich: I o Stycznia 1792. Sądów trybunalskich w Litwie dnia i roku tegoż.

II o Jurydykcyę zaś sądowe, wszy-

stkiem miastom podług prawa sejmu te-
rażniejszego, o miastach wolnych, kró-
lewskich, zabezpieczamy.

Urządzenie sądów miejskich i asse-
soryi, podług ducha tej konstytucyi
nastąpiło 6 Października 1791.

IIIo Sądy referendarskie, dla każdej
prowincyi osobne mieć chcemy, w spra-
wach włościan wolnych, dawnemi pra-
wami sądowi temu poddanych.

Układ sądów referendarskich i miej-
scowych dla włościan, przygotowany
był w stósownym do tego projekcie,
którego zamienieniem w prawo uwień-
czyć miał sejm konstytucyjny prace
swoje.

IVo Sądy zadworne assesorskie, re-
lacyjne i kurlandzkie zachowujemy. Vo
Komisyje wykonawcze będą miały sądy
w sprawach do swej administracyi na-
leżących. VIo Oprócz sądów w sprawach
cywilnych i kryminalnych, dla wszystkich
stanów będzie sąd najwyższy sejmowy
zwany: do którego przy otwarciu każde-
go sejmu obrane będą osoby. Do tego
sądu należeć mają występki przeciwko
narodowi i królowi, czyli crimina status.

Sądy sejmowe zostały opisane pra-
wem 28 Maja 1791 roku.

Nowy kodex praw cywilnych i kry-
minalnych, przez wyznaczone przez sejm
osoby, spisać rozkazujemy.

IX.

Rejencya.

Straż będzie oraz rejencyą, mając
na czele królowę, albo w jej nieprzyto-
mności prymasa. W tych trzech tylko
przypadkach miejsce mieć może rejen-
cya: 1. w czasie małoletności króla; 2.
w czasie jego niemocy, trwałe pomie-
szanie zmysłów sprawującej; 3. w przy-
padku gdyby król był wzięty na wojnie.
Małoletność trwać tylko będzie do lat
ośmnastu zupełnych; a niemoc względem
trwałego pomieszania zmysłów deklaro-
wana być nie może tylko przez sejm
gotowy, większością wotów trzech czę-
ści przeciwko czwartej izb połączony.
W tych przeto trzech przypadkach, pry-
mas korony polskiej sejm natychmiast
zwołać powinien, a gdyby prymas ten
powinność zwłóczył, marszałka sejmo-
wego listy ogólne do posłów i senato-
rów wyda. Sejm gotowy urządzi kolej
zasiadania ministrów w rejencyi, i kró-
lowę do zastąpienia króla w obowią-
zkach jego umocuje. A gdy król w pier-
wszym przypadku z małoletności wyj-
dzie, w drugim do zupełnego przyjdzie
zdrowia, w trzecim z niewoli powróci,
rejencya rachunek z czynności swoich
oddać mu powinna i odpowiadać naro-
dowi za czas swego urzędowania, tak

jak jest przepisane o straży, na każdym ordynaryjnym sejmie, z osób i majątków swoich.

X.

Edukacja dzieci królewskich.

Synowie królewscy, których do następstwa tronu konstytucya przeznaczą, są pierwszemi dziećmi ojczyzny; przeto baczność o dobre ich wychowanie do narodu należy, bez uwłaczania jednak prawom rodzicielskim. Za rządu królewskiego sam król ze *strażą*, i z wyznaczonym od stanów *dozorcą edukacyi królewiczów*, wychowaniem ich zatrudniać się będzie. Za rządu rejencyi, też ze wspomnianym *dozorcą* edukacyę ich powierzoną sobie mieć będzie. W obudwóch przypadkach dozorca, od stanów wyznaczony, donosić winien na każdym ordynaryjnym sejmie o edukacyi i postępach królewiczów. Komisyi zaś edukacyjnej powinnością będzie podać układ instrukcyi i edukacyi synów królewskich do potwierdzenia sejmowi, a to, aby jednostajne w wychowaniu ich prawidła wpajały ciągle i wczesnie w umysły przyszłych następców tronu religię, miłość cnoty, ojczyzny, wolności i konstytucyi krajowej.

XI.

Siła zbrojna narodowa.

Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści, i dla przestrzegania całości swojej. Wszyscy przeto obywatele są obrońcami swobód narodowych. Wojsko nie innego nie jest tylko wyciągnięta siła obronna i porządna z ogólnej siły narodu. Naród winien wojsku swemu nagrodę i poważanie za to, iż się poświęca jedynie dla jego obrony. Wojsko winno narodowi strzeżenie granic i spokojności powszechnej; słowem, winno być jego najsilniejszą tarczą. Aby przeznaczenia tego dopełniło nieomylnie, powinno zostawać ciągle pod posłuszeństwem władzy wykonawczej, stósownie do opisów prawa powinno wykonać przysięgę na wierność narodowi, królowi, i na obronę konstytucyi narodowej. Użytem więc być może wojsko narodowe na ogólną kraju obronę, na strzeżenie fortec i granic, lub na pomoc prawu, gdyby kto egzekucyi jego nie był posłusznym.

Deklaracya stanów zgromudzonych.

Wszystkie prawa dawne i terażniejsze, przeciwne konstytucyi, lub którekolwiek jej artykułowi, znosimy, a opisy szczególne do artykułów i każdej

materyi w niniejszej konstytucyi zamkniętych potrzebne, jako dokładniej wyszczególniające obowiązki i układ rządu, za część składającą też konstytucyę deklarujemy. Władzy wykonawczej zalecamy, aby *straż* swe obowiązki natychmiast pod okiem sejmu rozpoczęła i ciągle utrzymywała. Bogu i ojczyźnie uroczyste przysięgamy na posłuszeństwo, na obronę wszystkimi ludzkimi siłami tej całej konstytucyi, i takową przysięgę za hasło rzetelnej miłości ojczyzny dając, wykonanie onej nakazujemy natychmiast, tu w Warszawie przez wszystkie komisye i jurysdykcyę sądowe, niemniej przez wojsko tu przytomne; a w ciągu najdalej miesiąca, od daty niniejszego prawa, za ordynansem komisyi wojskowej, przez całe wojsko narodowe, w państwach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego konsystujące. Wyznaczenie nabożeństwa w jednym dniu po wszystkich w całym kraju kościołach, to jest dnia 8 Maja br. na podziękowanie Bogu za zdarzoną chwilę pomyślną, wydobycia Polski z pod przemocy obcej i nieładu domowego; za przywrócenie rządu, który najskuteczniej wolność naszą prawdziwą i całość Polski zabezpieczyć może, za postawienie tym sposobem ojczyzny naszej na stopniu mogącym prawdziwą w oczach Europy zy-

skać jej konsyderacyę, przewielebnym biskupom zalecamy,znaczając dzień św. Stanisława, biskupa i męczennika, patrona Korony Polskiej, za uroczysty w roku, który my i potomkowie nasi obchodzić będziemy za dzień poświęcony Najwyższej Opatrzności, po którym ojczyzna śmiało i bezpiecznie, po tylu nieszcześciach, odetchnąć może. Chcemy oraz, aby duchowieństwo, tak świeckie jako i zakonne, w naukach chrześcijańskich, które prawowiernemu winne ludowi, nie przestawało zachęcać wszystkich do podobnych Bogu dziękczynień. Aby zaś potomne wieki tem silniej czuć mogły, iż dzieło tak pożądane, pomimo największej trudności i przeszkody, za pomocą Najwyższego losami narodów Rządcy, do skutku przywodząc, nie utraciliśmy tej szczęśliwej dla ocalenia narodu pory, uchwalamy, aby na tę pamiątkę kościół *ex voto* wszystkich stanów był wystawiony, i Najwyższej Opatrzności poświęcony.

Uczyniwszy zadosyć radości powszechnej, dajemy pilne oko na ubezpieczenie tej konstytucyi, stanowiąc, iż ktobykolwiek śmiał być przeciwnym niniejszej konstytucyi, lub targać się na jej zepsucie, albo wzruszał spokojność dobrego i szczęśliwym być zaczynającego narodu, przez zasiewanie nieufności, prze-

wrotne tłumaczenie konstytucyi, a tem bardziej przez formowanie jakiegokolwiek w kraju rokoszu, czyli konfederacyi, onej przodkował, lub jakowym sposobem do tego dokładał się, ten za nieprzyjaciela ojczyzny, za jej zdrajcę, za buntownika uznany, najsurowszemi karami natychmiast przez sąd sejmowy ukarany będzie. Dla czego nakazujemy, aby sąd w komplecie nieprzerwanym tu w Warszawie agitował się, sesye swoje od dnia do dnia limitował, wszystkich zaś doniesionych sobie przez dobrze osiadłego obywatela biorącego relacyę, w asystencyi instygatorów obojga narodów, o podniesienie rokoszu, lub namawianie do niego, natychmiast sądził; o osobach mających podlegać swemu wyrokowi ubezpieczał się, do czego wojska narodowe, za zniesieniem się sądu z władzą wykonawczą, mają być gotowe i powolne.

Stanisław August król

r. w.

Biblioteka Główna UMK

300040289715

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

829812
digit

Biblioteka Główna UMK

300040289715